

Projekt
historické a teoretické analýzy
televizní tvorby

MILAN ŠVIHÁLEK ANO-NE: PŘÍBĚH JEDNÉ SOUTĚŽE

Soutěžní pořady patří v televizi odjakživa k nejoblíbenějším. Tento svébytný žánr se zrodil v samých začátcích obrazového média (v USA měl předobraz v živě vysílaných soutěžích rozhlasových) a důvod, proč si diváky okamžitě získal, je zřejmý – dramatičnost, překvapivý děj, zábavnost, rytmus, dynamika, napětí, vědomostní prvky a psychologicky nezanedbatelný prvek diváckého „fandění obyčejným lidem“. Ale soutěžní žánr milují především televizní producenti, protože nabízí ideální možnost v nejnapínavějších okamžicích „obalovat“ souboje tučně placenými reklamami.

Scenáristé, autoři a dramaturgové Československé televize se soutěžního žánru chopili relativně brzy. Ještě jsou mezi námi pamětníci originální „televizní seznamky“ **Pokus pro dva** (uváděné Olgou Čuříkovou a Eduardem Hrubešem), televizního „pexesa“ **PEKelně SE SOustřed'** (autor: Jaroslav Dietl), vědomostního souboje **Deset stupňů ke zlaté** (z moderátorské dílny „krále kutilů“ Přemka Podlahy) či hudební soutěže **Zpívá celá rodina** (s nezapomenutelným a k amatérským pěvcům vždy ironicky shovívavým konferenciérem Vladimírem Dvořákem).

Hollywoodská soutěž na normalizační obrazovce

Ani v sedmdesátých a osmdesátých letech soutěže z obrazovky nezmizely, i když občas dostávaly bizarní ideologický nádech, například neskutečně toporná soutěž družstev montérů plynovodu Orenburg-ČSSR **Energie letí do světa** (z roku 1976 s evidentně se trápícím moderátorem Alfrédem Strejčkem) či ještě prkennější **Souboj měst** (soutěž družstev politických a společenských zástupců okresních měst při příležitosti voleb do národních výborů z první poloviny osmdesátých let). Naštěstí se v Československé televizi později zrodily soutěže divácky pohlednější, jako třeba oblíbený **Videostop** s moderátorem Janem Rosákem a skvělým filmovým historikem Karlem Čáslavským, jenž si díky znalostem starých filmů vydobyl velký obdiv diváků a po listopadu se stal hvězdou vlastní archivní filmotéky Hledání ztraceného času.

1

Videostop se na obrazovkách objevil v prosinci 1985. Původně měl soutěž uvádět Josef Dvořák, ale protože nedokázal sladit svoje časové možnosti s potřebami produkce, role moderátora se musel vzdát. Traduje se, že nápad na soutěž, která v trochu pozměněné podobě pokračuje dodnes na jedné české soukromé stanici, se zrodil v hlavě pražského televizního střihače Vladimíra Bezděka, který byl inspirován americkým pořadem **The Hollywood Squares**, v němž se už v padesátých letech objevovaly archivní filmové klipy.

Soutěže samozřejmě slaví úspěch i na současných obrazovkách – veřejnoprávních i soukromých – a jejich obliba spíše stoupá, než klesá. Uvedme v této souvislosti, že například „soutěž pro každého“ (brněnský **AZ KVÍZ**) se vysílá už bezmála čtvrt století každý všední den (!) a má za sebou skoro pět tisíc vysílání! Na obrazovce se v této svižné „trojúhelníkové bitvě“ objevilo více než jedenáct tisíc soutěžících a padlo skoro čtvrt milionu otázek! **AZ KVÍZ** dostal i mladší sourozence (**AZ KVÍZ Junior** vysílaný na Děčku a víkendový **AZ KVÍZ Speciál**). Moderátoři Eva Machourková a Aleš Zbořil a režisér cyklu Ladislav Cmíral by měli dostat medaili za nadlidskou vytrvalost.

Dietlovi koníkáři v Ostravě

Také ostravské studio dostalo příležitost připojit se už v polovině šedesátých let k početnému zástupu realizátorů televizních soutěží. Stalo se tak díky Jaroslavu Dietlovi, který v době, kdy nesměl psát pro pražské studio, vymyslel pro oblastní stanici **Studio u koníčka**, moderované hlasatelkou Evou Mudrovou-Kunertovou (a později její kolegyní Magdalenou Přikrylovou). Estrádním humorem přispíval k dobré náladě Josef Kobr,

tehdy populární komik ostravské operety. Natáčelo se v provizorním studiu v hostinci U Havránků, k němuž byl přistavován přenosový vůz. Pořady se rodily s velkým nadšením. Účinkujícím ani štábu nevadilo, když do vysílacího prostoru dolehl občas z vedlejšího sálu zpěv opilých chasníků, nebo když do „studia“ zabloudil štangast, který si spletl dveře na toaletu s vchodem na jeviště.

Koníčkářské estrády měly u diváků úspěch, ale jejich autor byl v Ostravě pouze hostem. Ač mu zdejší působení přineslo seznámení s budoucí manželkou, nedokázal, pokud jde o televizní soutěže, vybudovat ve studiu hlubší tradici. Celá léta neuměl žádný z ostravských autorů, scenáristů a dramaturgů na Dietlovy „koníčkáře-hadače“ navázat.

Jako blesk z čistého nebe přišel začátkem osmdesátých let z pražského programového ústředí do Ostravy rázný pokyn (údajně z úst Mileny Balášové) vymyslet a realizovat cyklus zábavně-vědomostních soutěží, kterým by se mělo studio zapojit do pravidelného proudu obdobných pražských, bratislavských a brněnských cyklů (**Šest ran do klobouku, Buď a nebo**, apod.). Požadavek zněl stručně: vysílacím dnem bude pátek, pořad začne ve 20 hodin, jednotlivá studia se budou střídat na 1. programu každé čtyři týdny, stopáž pořadů bude jednotná (40 minut), téma a design soutěží musí být původní. Howgh.

Oblastní studio není dnes, a nebývalo ani za socialismu, příliš bohaté, z čehož pro plnění zadaného úkolu jednoznačně vyplývalo, že dramaturg a scenárista musí dbát na to, aby vyžádaná soutěž stála co nejméně. Současně byl nastolen požadavek, aby také dekorace a ambaláž pořadu byly pokud možno jednoduché, aby ceny pro vítěze byly spíše vtipné než nákladné (aby se příliš nezdůrazňoval finanční interes soutěžících), a aby se vyloučila spolupráce s obchodními partnery a sponzory. To poslední se dalo splnit snadno: za socialismu partneři a sponzoři, kteří by ochotně věnovali účinkujícím za reklamu v soutěži automobil, jachtu nebo milion, neexistovali.

Vzhůru do práce, soudruzi!

Ostravští televizní šéfové nepřestávali zdůrazňovat výjimečnost úkolu uloženého Milenou Balášovou. Jako by pro každého dramaturga bylo ctí pokusit se uskutečnit neuskutečnitelné. Všichni kolegové cudně klopili oči, když na ně mělo být ukázáno. Mně se bohužel vykroutit nepodařilo. Příkaz věnovat se nepříjemné „tvůrčí zakázce“ jsem navíc dostal v nejméně vhodné dobu. Koncem sedmdesátých let, kdy se o nové soutěži začalo hovořit, vrcholilo totiž období, kdy vedení studia usilovalo o ukončení mé dlouholeté profesionální spolupráce s kameramanem a režisérem Jiřím Vrožinou.

Trochu předbívám, když uvedu, že tlak se stále stupňoval a v červnu 1981 nakonec vedl k Jirkově emigraci do Austrálie. Tehdy jsme si ale ještě nebezpečí nuceného rozdělení nepřipouštěli. Měli jsme za sebou báječná léta společné práce na dokumentech a reportážích o kamarádovi mořeplavci Richardu Konkolském, na filmových cestopisech z Austrálie, na relativně úspěšných vzdělávacích seriálech (např. na cyklu Nebezpečný svět kalorií, v němž získal nebývalou popularitu „bojovník s obezitou“ prof. MUDr. Rajko Doleček, DrSc. – ověnčený prestižní cenou Televizní krokodýl) a na stovkách dalších pořadů.

Dodnes netuším, co se vlastně skrývalo za úpornou snahou rozdělit (a tím prakticky zničit) dvojici relativně úspěšných tvůrců. Sledoval jsem neblahé úsilí nadřazených s velkými obavami. Dnes už samozřejmě nemá smysl spekulovat o tom, co obnášel skutečný důvod nátlaku. Příčí se mi svádět vše na obyčejnou lidskou závist. Zůstává však faktem, že jsem byl roku 1979 na základě vynuceného souhlasu ze dne na den převelen z publicistické redakce, v níž kolega Vrožina zůstal, do redakce umělecké tvorby. Obdržel jsem „uměleckou“ dramaturgickou smlouvu a přečetl si v ní, co mě čeká. Ze smlouvy vyplývala povinnost zabývat se žánry, se kterými jsem do té doby neměl nic společného a s nimiž jsem neměl skoro žádné zkušenosti. Včetně soutěží.

V ruce mi zůstal Černý Petr. Žádného z „uměleckých“ kolegů samozřejmě ani nenapadlo postarat se, aby se „soutěžní zakázkou“ nemusel zabývat dramaturgický elév. Ocitl jsem se v tristní situaci, již v červnu roku 1982 prohloubila emigrace mého dalšího kamaráda, světoznámého jachtaře Richarda Konkolského, do USA. Někdo se může usmívat, že mi nešlo o život a že jsem situaci bral příliš přecitlivěle, ale já se opravdu v noci budil hrůzou při pomýšlení, že musím co nejrychleji a bez kamarádské podpory vymyslet novou, zcela původní soutěž, a když to nedokážu, miliony lidí u obrazovek a zlopestivá Balášová mi to spočítají.

Záchrana z Mladého světa

Miloval jsem (a miluji) fejetony Rudy Křesťana. Ve chvíli, kdy mi začalo téct do bot, jsem si v Mladém světě přečetl Křesťanovo vyprávění o mládenci, který měl zvláštního koníčka – sbíral elektrické izolátory. Dodnes si pamatuji jeho jméno – František Daněk. Upřímné zaujetí toho mladíka z Pacova a jeho skoro dojemná láska k porcelánovým výtvarům, v podstatě předmětům nezajímavým a podružným, se díky Křesťanovu laskavému pohledu na bláznivého nadšence dotkly mého srdce. A dostal jsem nápad.

Co takhle dát na obrazovce příležitost nadšencům, kteří sbírají různé „zbytečné“ věci – nejen ty celkem nezajímavé izolátory, ale i předměty, otevírající doširoka bránu k různým oborům lidské činnosti, a tedy i vědění: gramofonové desky, žárovky, sýrové etikety, známky, mince, vojenské přilby, mlýnky na maso, střešní tašky či pohlednice dalekých zemí, a vědí o nich víc než ostatní lidé? Setkání s takovými osobnostmi může být příležitostí seznámit se s podivuhodností světa, s jeho pestrostí a barevností, dozvědět se něco, co nikde jinde není k mání. Bingo! Přímou jsem ucítil, jak mé čelo pohládila andělská perut' původnosti a originality. Už budu moci klidně spát. Právě jsem vymyslel princip nové televizní soutěže – souboje sběratelů!

Znamenalo to ale teprve začátek. Nápad mi však dal jistotu, že jsem se snad vydal správným směrem. Obrátil jsem se na přátele z ostravského Klubu sběratelů pivních etiket, kteří byli velice aktivní nejen co do počtu barevných nálepek z pivních lahví, ale i co do vypitých půllitrů. Předali mi kontakt na Ladislava Liklera, předsedu největšího československého Klubu sběratelů kuriozit se sídlem v Praze. V době, o níž hovořím, sdružoval tento klub sběratele více než tři set oborů, abecedně seřazených v adresáři od písmene A (autogramy) po písmeno Ž (žárovky). Zrak mi přecházel, když jsem pročítal seznam oborů a údaje o skoro tisícovce sběratelů. Fantastické terno! Účinkující bych tedy měl, teď ještě vymyslet to nejdůležitější – strukturu pořadu, charakter otázek a soutěžní pravidla.

Co se bude dít před kamerami

Bylo mi jasné, že aby platily rovné podmínky, musí spolu zápolit sběratelé téhož oboru. Řekl jsem si také, že nikdo nevymyslí na daná témata zajímavější a lepší otázky než sami sběratelé. Aby se ostravská soutěž lišila od jiných, řekl jsem si dále, že by měly být otázky formulovány takovým způsobem, aby na ně bylo možné odpovědět pouze jediným možným slůvkem – buďto ANO, nebo NE. Hrozilo sice nebezpečí, že stereotypní stylizace otázek může diváky poněkud odrazovat, zároveň jsem byl ale pyšný, že jsem dosud v žádné jiné soutěži nic podobného neviděl. A věděl jsem s jistotou, že tímto originálním způsobem lze formulovat prakticky každý dotaz, a vyžadovat jednoznačnou odpověď. Chce to jen zapojit logické myšlení. Bylo to akceptováno a rázem byl na světě název soutěže: **ANO-NE**.

Jak ale pracovat s otázkami, aby si je soupeři (třeba jen nedopatřením) vzájemně neprozradili a nebyla porušena regulérnost souboje? Řešení nebylo obtížné. Se soutěžícími se dohodlo předběžné dodávání otázek do redakce, kde se uložily do trezoru. S režisérem a moderátorem jsme je probíraly až těsně před vysíláním při kamerové zkoušce. S každým soutěžícím zvlášť, kvůli utajení. Vítězem se měl stát soutěžící, jenž dokáže správně odpovědět na vyšší počet otázek.

A poražený? Ten bude mít povinnost věnovat vítězi vlastní sběratelský exponát, mimořádně cenný, předem nabídnutý „do talonu“. Protože nabídku sběratelské „ceniny“ učiní na začátku oba soupeři, nebude se vlastně bojovat o nic jiného než o zisk soupeřova exponátu a ztrátu vlastního. Jedním rázem tím byl vyřešen problém ceny pro vítěze. Žádné peníze, žádné šeky, televize nebude muset nikomu nic dávat. Nejlepší sponzory představují sami účinkující, poklepávali soudruzi z vedení autorovi pochvalně po ramenou.

Základní nápad se ukazoval jako nosný. Od něj už vedla cesta k vytvoření kostry pořadu. Soutěž by měla být rozdělena do tří kol po šesti minutách, uvažoval jsem, a v každém dalším kole padnou náročnější otázky. Ty budou hodnoceny vždy vyšším počtem bodů. Čím ale vyplnit přestávky mezi koly? Věděl jsem, že mezi sběrateli jsou tzv. solitéři, lidé, sbírající něco, co nikdo jiný. Soutěžit nemohou, protože ve svém oboru nemají soupeře. Rázem mi došlo, že by mohli svými kuriozitami pořad velice zpestřit. A druhá přestávka? Muzika, napadlo mě! Ta ještě v pořadu nezazněla. Co takhle dát slovo hostu, jehož koníček nějak souvisí s hudbou a její reprodukcí? Zvat sběratele desek, gramofonů, magnetofonů, hudebních nástrojů, kazet, mikrofonů, radiopřijímačů, partitur, knížek o slavných hudebnících apod.

Pestrost, barvitost, nápaditost

Zatímco probíhaly diskuse o struktuře, pravidlech a podobě nové soutěže, pustil se do práce úzký realizační štáb. Zkušený režisér Zdeněk Havlíček začal připravovat pilotní pořad. Příjemnou a střídou dekoraci, jejíž podstatnou část tvořila slova ANO a NE psaná obrovskými písmeny, připravil výtvarník Oldřich Oliva. Byla to jedna z jeho nejlepších scénických krací. Velikost a umístění slov zvolil tak, aby moderátor a účinkující mohli vcházet na scénu ze zákulisí středem obrovských liter N, která měla podobu stylizovaných bran.

Doprostřed scény položil scénický výtvarník obrovské kolo osazené po obvodu žárovkami, jež rozsvěcováním signalizovaly správnost odpovědí. Kolem se dalo otáčet a moderátor jím pohyboval doprava a doleva, aby bylo zřejmé, který ze soupeřů si v souboji v dané chvíli vede lépe. V průběhu tříletého vysílání ocenili

odborníci Olivovu scénu coby mimořádně povedenou, výtvarníkovi se podařilo šťastně spojit název, princip, charakter a pravidla soutěže v jediný ústrojný celek.

Pozoruhodně vymyslel režisér schránku, do níž sběratelé vkládali na začátku pořadu exponáty, které nabídli soupeři jako fant pro případ porážky. Schránka byla průhledná, takže na uložené předměty kamera v každém okamžiku viděla. Moderátor pokaždé v úvodu souboje otočil velikým klíčem, čímž jako by „uzamkl“ magnetický zámek trezoru. Průhledné víko zaklaplo a exponáty byly „chráněny“. Šlo jen o hříčku, žádný magnetický uzávěr ve skutečnosti neexistoval, ale režisér při natáčení jednoho dílu moderátorovi žertem navrhl, aby předstíral, že schránku nelze otevřít ani po otočení klíče. Teprve po opakovaných úporných pokusech se „podařilo“ magnet „zprovoznit“ a víko otevřít. Diváci pak psali, co by se proboha stalo, kdyby vzácné exponáty zůstaly uvnitř nedobytného trezoru.

Lidé kolem soutěže

Poměrně velký problém činily nepatrné rozměry sběratelských exponátů, jimiž soupeři ilustrovali soutěžní otázky. Hlavní kameraman Jan Plesník ale našel řešení – obrazové materiály (pohlednice, nálepky, fotografie, kresby, etikety, malby, reprodukce, atd.) nalepili asistenti na papírové kartony, které soutěžící současně s pokládáním otázek ukazovali soupeři (a také zornému poli kamer). Na rub kartonů si sběratelé psali přesné znění otázek, jež směli číst, což eliminovalo jejich občasnou trému.

Zbývá doplnit seznam členů televizního štábu, který od ledna 1981 do prosince 1983 natočil skoro čtyři desítky soutěžních pořadů. Zvukově pokryt poměrně rozlehlý prostor soutěžního studia se perfektně podařilo zvukovému mistru Miloši Tomisovi. Někdy měl složitý úkol, zejména tehdy, když host „hudebního okénka“ přivezl nedokonalé zvukové nahrávky. Vzpomínám si, že když jsme chtěli pozvat skladatele a dirigenta Jaromíra Vejvodu, požádali jsme diváky, aby nám poslali nejruznější nahrávky jeho světového hitu. Pošta začala doručovat haldy balíčků s gramofonovými deskami a záznamy skladby Škoda lásky v nejneobvyklejších podobách. Miloš Tomis z nahrávek sestavil pro pana Vejvodu dokonalý zvukový dárek, v

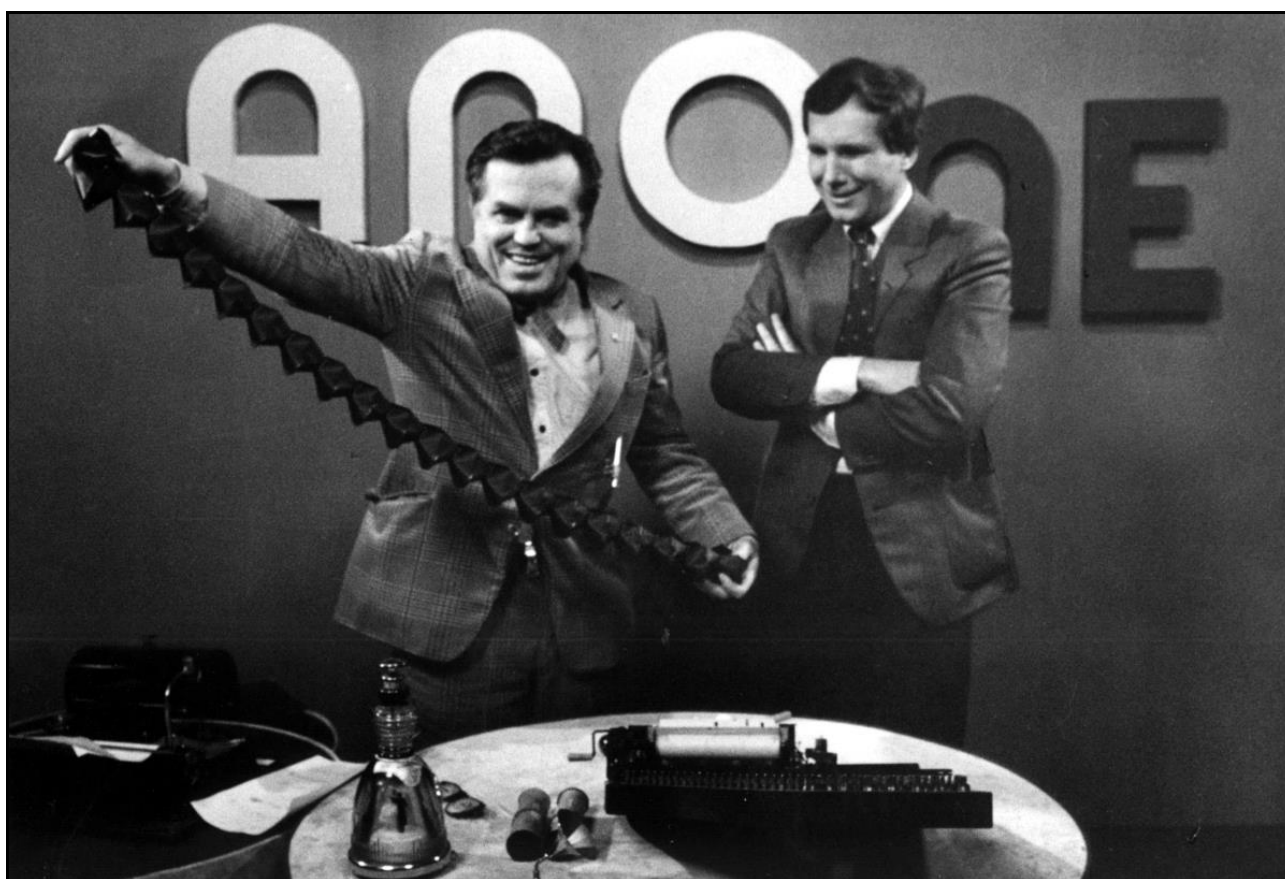
Projekt
historické a teoretické analýzy
televizní tvorby

němž nechyběla slavná melodie štěkaná psy, pískaná kanáry nebo zpívaná čínskými, arabskými či finskými zpěváky.

Vedoucí výrobního štábu Marča Arichteve měla relativně snadnější úkol, protože s účinkujícími se pracovalo dlouho před natáčením. Předtáčely se vždy tři díly, aby se získala časová rezerva pro vysílání v příštím čtvrtletí. Během šestatřiceti měsíců natáčení nenastal z produkčního hlediska žádný zádrhel, snad jen v případě, kdy jsem se nedobrovolně ocitl v nemocnici, a na postu moderátora mě musela zastoupit kolegyně Dana Bielecká. I v tom případě jsem však stačil odvést veškerou dramaturgickou práci a štábu jsem včas předal podklady potřebné k natáčení.

Malá sběratelská statistika

Ačkoliv jsem na počátku osmdesátých let, kdy jsem musel prakticky veškerý čas věnovat soutěži, prožíval zdravotně velmi obtížné časy, vzpomínám na „sběratelské období“ s velkým potěšením. Těší mě, že jsem mohl díky šťastnému nápadu, náhodně inspirovanému setkáním s textem Rudy Křesťana o pacovském mládenci, posedlém sbíráním elektrických izolátorů, pojistek, hromosvodů a bleskojistek, poznat obrovské množství nesmírně přitažlivých, jedinečných, vzdělaných osobností.

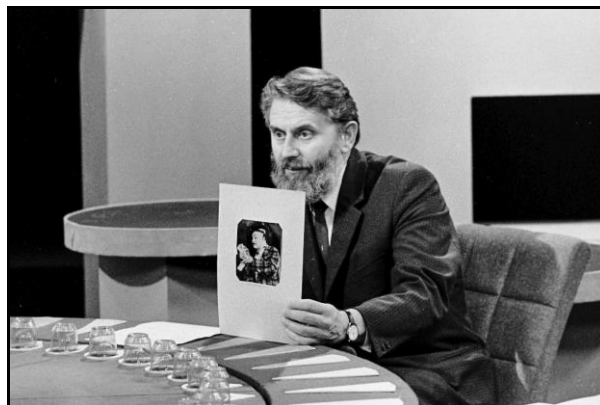
Vzpomínám například na válečného veterána ze západní fronty Jiřího Loudu, velkého znalce erbů britských šlechtických rodů a tvůrce státního znaku České republiky, na Jaromíra Vejvodu, autora veleslavného světového hitu, na Ondřeje Neffa, mimořádně zasvěceného znalce díla Julese Verna, na Jiřího Boudu, syna proslulého českého malíře a sběratele zajímavostí kolem koňské dráhy z Českých Budějovic do Lince, na Richarda Konkolského, „sběratele námořních mil“, jenž jako jediný suchozemec dokázal sám na malé lodi

Projekt
historické a teoretické analýzy
televizní tvorby

tříkrát obeplout zeměkouli, na Láďu Liklera, držitele čestného titulu Rytíř světa sýrů (uděleného francouzskými akademiky) a majitele největší sbírky sýrových etiket na světě, na Ladislava Kochánka, který od šedesátých let opakovaně vydával pod názvem Československá nej- „velkou knihu československých rekordů a kuriozit“ ...

Určitě není nutné vyjmenovávat všechny obory lidské činnosti, do nichž mohli diváci nahlížet měsíc za měsícem díky sběratelům **ANO-NE** plné tři roky. Snad pouze uveďme, že jen ve třinácti soubojích, vysílaných v roce 1982, jsme se vypravili třeba za tajemstvím světových olympiád (se sběrateli olympijských odznaků), nahlédli do historie československého jazzu (díky sběratelům gramofonových desek), seznámili se s detaily života Napoleona Bonaparta, nahlédli do dějin čokolády, se sběrateli pohlednic se vypravili na tropické ostrovy v Pacifiku, seznámili se s citáty slavných osobností, poznali papírová platidla desítek zemí světa, podali si ruku s jezdcí formule 1, poslouchali slavné pěvkyně a pěvce minulosti, se sběrateli jídelních lístků okusili exotické pokrmy v nejluxusnějších restauracích řady kontinentů atd., atd.

7

Podivuhodný svět

Co může být barvitějšího a pestřejšího, než obraz malovaný lidmi, kteří naplňují svůj čas zábavným shromažďováním věcí a předmětů našeho světa? „Sběratelství andělskou perutí dotýká se věčnosti,“ napsal klasik. Soutěž **ANO-NE** nepochybně přispěla k prohloubení zájmu veřejnosti o jednu z nejúžasnějších lidských zálib. Sám jsem se o tom přesvědčil, když jsem byl před osmi lety požádán, abych se pro jednu soukromou televizní stanici pokusil o jakýsi návrat ke sběratelskému tématu. Tentokrát to pro mne znamenalo pouhou epizodu, ale když jsem po třiceti letech opět oslovil své někdejší přátele a začal s nimi natáčet, přesvědčil jsem se, že s věkem sběratelská vášeň nevyhasíná. Ti lidé mají na zádech třeba i devět křížků, ale v srdci přesvědčení, že svět je podivuhodný.

Milan Švihálek

Narozen 11. ledna 1944 v Brně. Působil v ostravské televizi (ČST Ostrava, ČT Ostrava) jako redaktor, scenárista a moderátor od roku 1964 do roku 1994. Je autorem například dokumentárního cyklu „Za svědky minulosti“ o staré technice, řady soutěžních pořadů a také mnoha vzdělávacích seriálů.

(Foto osobní archiv Milana Švihálka)